

FACTSHEET

Discriminatie van Transgender
en Intersekse personen

Maart 2021

FACTSHEET DISCRIMINATIE VAN TRANSGENDER PERSONEN EN INTERSEKSE PERSONEN

Wie zijn transgender personen?

Alle mensen krijgen bij hun geboorte een geslacht toegekend: man of vrouw. Niet iedereen staat erbij stil dat het niet voor iedereen gewoon is om man of vrouw te zijn. Van sommige mensen komt de genderidentiteit (het gevoel man, vrouw, beide of geen van beide te zijn) of de genderexpressie (bijvoorbeeld kledingstijl, uiterlijk, gedrag, stemgebruik, enzovoorts) niet overeen met het geslacht dat zij bij de geboorte kregen toegewezen. Zo zijn er mensen die lichamelijk als man geboren zijn, maar zich toch vrouw voelen, of die zich zowel man als vrouw voelen, of juist noch man noch vrouw. Evenzo zijn er mensen die lichamelijk als vrouw zijn geboren, maar die zich eerder man voelen, zowel man als vrouw of geen van beiden. Deze groep mensen wordt aangeduid met het paraplu-begrip *transgender personen*. Tot transgender personen behoren ook transseksuelen: transgender personen die behoefte hebben aan medische aanpassing van hun lichaam, zodat het lichaam zoveel mogelijk in overeenstemming is met de eigen genderidentiteit. Als over transgender personen wordt gesproken, wordt ook wel de aanduiding trans* personen gebruikt.

Transgender personen worden vaak in één adem genoemd met homoseksuelen, lesbiennes en biseksuelen. Terwijl seksuele gerichtheid (tot wie je je aangetrokken voelt) toch echt iets anders is dan hoe je je voelt als man, vrouw of (geen van) beide. Transgender personen kunnen daarbij net als ieder ander hetero-, homo- of biseksueel zijn. Het aantal transgender personen in Nederland is niet precies bekend. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) schat het aantal transgender personen op ruim 48.000 personen (*Keuzenkamp, 2012*).

Naast man of vrouw, kan iemand zich ook identificeren als non-binair. Dit is een overkoepelende term voor alle genders die niet (enkel) in het hokje 'man' of 'vrouw' passen.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau schat dat 3,9% van de totale volwassen Nederlandse bevolking zich niet identificeert met het geslacht dat is geregistreerd bij de geboorte (*Kuyper, 2017*).

Onderzoek verricht door Panteia wijst uit dat maar liefst 6% van een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking zich niet eenduidig als man of vrouw identificeert (*Panteia, 2019*).

Intersekse personen

Naast transgender personen zijn er ook mensen met een intersekseconditie. Intersekse is een paraplu-term voor diverse aangeboren condities, waarbij de ontwikkeling van het geslacht verschilt van wat medici over het algemeen onder 'man' of 'vrouw' verstaan. Bij intersekse is de perceptie van de eigen sekse niet het vraagstuk. Deze mensen voelen zich over het algemeen geen onderdeel van een groep zoals transgender personen en wensen niet als aparte categorie te worden gezien, maar als man of als vrouw (*Lisdonk, 2014*). Dit hoeft echter niet altijd zo te zijn. Aan baby's wordt vaak bij de geboorte al een geslacht toegewezen, namelijk die waar de lichamelijke eigenschappen het meest naar neigen. Uit deze beslissing volgen mogelijk operaties en hormonale behandelingen om een persoon een zo absoluut mogelijke man of vrouw te maken.

vóór gelijke behandeling tegen discriminatie

maart 2021

Van de Nederlandse volwassenen met een intersekseconditie wordt door het Sociaal en Cultureel Planbureau geschat dat 0,6% à 0,7% een identiteit heeft die niet overeenkomt met het geslacht dat bij hun geboorte is toegewezen (*Kuypers, 2017*). Dit betreft ongeveer 102.000 mensen. Het aantal volwassenen met een intersekseconditie wordt geschat op 80.000 (*Lisdonk, 2014*). De NNID, Nederlandse organisatie voor seksediversiteit, gaat uit van een percentage dat afkomstig is van Deens onderzoek uit 2019, dat is gebaseerd op een grote aselecte steekproef en uitgaat van de ervaring dat je een lichaam hebt dat niet past binnen de normatieve sociale constructie van man en vrouw (*NNID, 2021*). Uit dit Deense onderzoek blijkt dat ongeveer 1 op de 90 personen (1,1%) intersekse is. Nemen we dat percentage voor de Nederlandse bevolking, dan gaat het om zo'n 190.000 mensen.

Uit een onderzoek onder de Nederlandse bevolking blijkt dat veel mensen een zeer beperkte kennis hebben over het thema intersekse (*Motmans & Ditzhuijzen, 2020*). Ruim de helft (52%) van de respondenten bleek niet te weten wat de term intersekse betekende, slechts 15% gaf aan de term wel te kennen. Mensen met een hoger opleidingsniveau en van jongere leeftijd waren vaker bekend met de term. Rond de 10% kende een intersekse persoon in de directe omgeving of via werk/school, vrienden van vrienden.

Bescherming tegen discriminatie

De Nederlandse wetgeving beschermt transgender personen tegen discriminatie: ongelijke behandeling alleen vanwege het feit dat zij transgender zijn. De Nederlandse wetgeving heeft geen aparte non-discriminatiegrond voor transgender personen of mensen met een intersekseconditie. Discriminatie van deze twee groepen mensen valt onder de non-discriminatiegrond *seks*. Sinds 1994 is in Nederland de Algemene wet gelijke behandeling (Awgb) van kracht. De Awgb biedt bescherming aan mensen die gediscrimineerd worden op een groot aantal gronden, waaronder de grond *seks*. De wet geldt voor de volgende terreinen:

- Arbeid (bijvoorbeeld bij werving en selectie, arbeidsbemiddeling, ontslag, omgang op de werkvloer);
- Goederen en diensten (bijvoorbeeld bij wonen, gezondheidszorg, onderwijs, financiële dienstverlening, sporten en uitgaan);
- Het vrije beroep (bijvoorbeeld freelancers en zelfstandig ondernemers, zoals makelaars, artsen en architecten);
- Lidmaatschap vakbond of vereniging van beroepsgenoten (personen die belemmerd worden om lid te worden van een vakbond of een vereniging van beroepsgenoten kunnen hierop een beroep doen).

Op 1 november 2019 is de wet ter verduidelijking van de rechtspositie van transgender personen en intersekse personen van kracht geworden. Deze wetwijziging maakt expliciet dat de wettelijke bescherming tegen het ongeoorloofd onderscheid op grond van geslacht, die voortvloeit uit de Algemene wet gelijke behandeling (Awgb), ook transgender personen en intersekse personen beschermt tegen discriminatie. Kern van de wetwijziging is een lid dat aan artikel 1 van de Awgb wordt toegevoegd. Dit lid luidt als volgt: "Onder onderscheid op grond van geslacht wordt mede verstaan onderscheid op grond van geslachtskenmerken, genderidentiteit en genderexpressie." (*Tweede Kamer, 2017*).

Het strafrecht biedt bescherming tegen bedreiging en geweld. Artikelen 137d tot en met 137e van het Wetboek van Strafrecht benoemen geslacht als grond voor bescherming tegen het aanzetten tot haat of discriminatie.

Op internationaal niveau wordt genderidentiteit niet als een non-discriminatiegrond erkend. Om hieraan iets te doen zijn in 2006 de Yogyakarta Beginselen opgesteld: uitgangspunten voor de toepassing van de internationale wetten voor de mensenrechten met betrekking tot seksuele oriëntatie en genderidentiteit (www.yogyakartaprinciples.org, 2007). De beginselen zijn opgesteld door een groep experts op het gebied van mensenrechten, van verschillende regio's en met verschillende achtergronden, op een conferentie in de Indonesische stad Yogyakarta. Omdat de beginselen geen verdrag zijn, hebben zij ook geen rechtsgeldigheid. Wel worden de beginselen door mensenrechtenorganisaties en activisten ingezet om de situatie van transgender personen wereldwijd te verbeteren.

Oude transgenderwet

Op 30 november 2020 bieden de minister voor Rechtsbescherming en de minister voor Emancipatie, in een brief aan de Tweede Kamer, excuses aan voor de oude Transgenderwet. Deze wet, die van 1985 tot 2014 van kracht was, leidde tot aanzienlijk leed. Sinds 1985 is het volgens de Transgenderwet voor transgender personen mogelijk om hun geslachtsaanduiding te wijzigen in de geboorteakte. Daar werden verschillende voorwaarden aan gesteld, zoals aanpassing van het lichaam aan het gewenste geslacht en een onomkeerbare sterilisatie. Deze vereisten zijn geschrapt met de wijziging van de Transgenderwet in 2014. Naast excuses bieden de ministers ook financiële genoegdoening voor het leed dat de in de Transgenderwet opgenomen voorwaarden hebben veroorzaakt. Transgender personen die in de periode tussen 1 juli 1985 en 1 juli 2014 een fysieke transitie hebben ondergaan, uitmondend in de wijziging van de geslachtsregistratie in de geboorteakte, komen in aanmerking voor een tegemoetkoming. Het gaat om 5.000 euro per persoon. De regeling wordt voor de zomer van 2021 gepubliceerd.

De maatschappelijke acceptatie van transgender personen

Nog altijd weten veel mensen niet hoe zij moeten reageren op transgender personen en hebben mensen er moeite mee om te accepteren dat iemand niet 'gewoon' man of vrouw is. Een aanzienlijk deel van de transgender personen komt niet uit voor hun genderidentiteit. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat 29% van de transgender personen (bijna) nooit of slechts af en toe volgens de gewenste genderidentiteit leeft, 54% doet dat altijd (*Keuzenkamp, 2012*). Angst voor negatieve consequenties, onzekerheid en schaamte weerhouden transgender personen ervan om voor het transgender-zijn uit te komen. De meeste Nederlanders staan positief of neutraal tegenover transgender personen. Over transgender personen is een op de tien Nederlanders negatief (1% is zeer negatief, 8% is negatief). Iets meer dan de helft (57%) heeft een positieve houding (44% positief, 13% zeer positief) en een vrij grote groep heeft een neutrale houding (34%) (*Kuyper, 2018*). Onderzoek wijst uit dat de meeste mensen transgender personen zouden accepteren in hun vriendenkring. Slechts een klein percentage van de Nederlandse bevolking zou een vriendschap verbreken met een goede vriend (5%) of vriendin (6%) als deze het lichaam wil laten aanpassen (*Kuyper, 2018*). Dit onderzoek maakt ook duidelijk dat veel mensen waarde hechten aan duidelijkheid over iemands sekse: 14% gaat liever niet om met mensen die zich niet duidelijk man of vrouw voelen en 45% wil bij een ontmoeting weten of iemand een man of een vrouw is. In de periode 2012-2017 zijn de opvattingen over genderdiversiteit en transgender personen positiever geworden (*Kuyper, 2018*).

Hoe vaak komt discriminatie van transgender personen voor?

Uit een onderzoek van het SCP blijkt dat transgender personen vaak te maken krijgen met negatieve reacties vanwege het transgender zijn (*Keuzenkamp, 2012*). 42% van de ondervraagde transgender personen had het jaar voorafgaand aan het onderzoek weleens negatieve reacties gekregen, vooral in de openbare ruimte (38% van de respondenten). Ruim een kwart maakte melding van afkeurende blikken, 19% zei belachelijk gemaakt te zijn of flauwe grappen te hebben ervaren, 12% is uitgescholden en 11% werd buitengesloten. 5% zei te zijn bedreigd en 2% is aangevallen. Ook op het werk en op school kreeg een aanzienlijk deel van de transgender personen negatieve reacties vanwege hun transgender zijn. Op het werk gaat het om 20% van de respondenten en op school om 25%.

Op de arbeidsmarkt en de werkvloer hebben transgender personen het niet altijd even makkelijk. Een studie uit 2010 (*Vennix*) onderzocht ervaren discriminatie op het werk: 42% van de transgender personen die aan het onderzoek meededen, gaf aan dit in het afgelopen jaar meegemaakt te hebben. Daarbij gaat het in de meerderheid van de gevallen om discriminatie op de werkvloer. Daarnaast zegt een groot deel ontslagen of niet aangenomen te zijn, omdat zij transgender zijn. Uit het onderzoek blijkt dat vooral transgender vrouwen (geboren met mannelijke geslachtskenmerken maar met een vrouwelijke genderidentiteit) het moeilijk hebben bij sollicitaties. Transgender personen houden op het werk hun genderidentiteit het liefst verborgen, maar wanneer bijvoorbeeld het medische traject start om het geslacht aan te passen is dat niet meer mogelijk. Over het geheel genomen worden geslachtsaanpassingen door de meeste collega's geaccepteerd. Desondanks worden transgender personen veel vaker dan anderen geconfronteerd met hinderlijk gedrag van collega's.

Een onderzoek van de Universiteit voor Humanistiek toont nog maar eens aan dat veel transgender personen met discriminatie te maken hebben op het werk (*Universiteit voor Humanistiek / TNN, 2017*). Aan dit onderzoek deden 312 transgender personen mee. 43% van hen gaf aan ervaring te hebben met discriminatie. Bij werving en selectie gaf 25,2% van de ondervraagde transgender personen aan wel eens met discriminatie te maken te hebben gehad. Discriminatie op de werkvloer komt nog vaker voor: 35,2% van de ondervraagde transgender personen heeft hier ervaring mee.

Transgender personen kunnen hun ervaringen met discriminatie melden bij het meldpunt van het Transgender Netwerk Nederland of bij een antidiscriminatievoorziening. In 2019 registreerden de antidiscriminatievoorzieningen 92 meldingen van discriminatie op grond van genderidentiteit, ten opzichte van 78 meldingen in 2018 en 62 meldingen in 2017 (*TNN, 2020*). Het meldpunt van het Transgender Netwerk Nederland ontving daarnaast nog 15 meldingen die niet werden doorgestuurd naar een antidiscriminatievoorziening, omdat de melder dat niet wilde of omdat de melding beter direct naar de politie of een andere instantie kon. In totaal waren er in 2019 107 unieke meldingen bij de antidiscriminatievoorzieningen en het meldpunt Transgender Netwerk Nederland samen. Op basis van de unieke meldingen bij de antidiscriminatievoorzieningen en het meldpunt van Transgender Netwerk Nederland, blijkt dat meer dan twee derde (68%) van de meldingen in 2019 draaide om discriminerende uitlatingen, geregistreerd als 'vijandige bejegening'. Het bleef vaak niet alleen bij discriminerende uitlatingen: deze meldingen gingen vaak samen met omstrede behandeling (43% van de meldingen viel onder deze categorie), bedreiging (10%) en geweld (2%). In 2019 stopte de politie met het registreren van discriminatie-incidenten op grond van genderidentiteit (*TNN, 2020*).

Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau komt ook naar voren dat de overgrote meerderheid (87%) van de transgender personen geen klacht indient of aangifte doet over hun negatieve ervaring (*Keuzenkamp, 2012*). Ook degenen die een ernstig incident meemaakten (zoals bedreiging, seksuele intimidatie of fysiek geweld) deden geen melding of aangifte. Van hen stapte 6% naar de politie en 6% wendde zich tot een antidiscriminatievoorziening. De cijfers van meldingen en aangiften geven dus geen goed beeld van de omvang van het probleem.

In 2018 heeft het Transgender Netwerk Nederland onderzoek verricht naar de veiligheid van transgender personen in de openbare ruimte (*Van Oosterhout, 2018*). Via een vragenlijst op de website van Transgender Netwerk Nederland konden transgender personen hun ervaringen laten registreren met betrekking tot zich (on-)veilig voelen in de openbare ruimte in de 12 maanden voorafgaand aan het onderzoek. De vragenlijst werd ingevuld door 316 respondenten. 14% van de ondervraagde transgender personen is minimaal één keer mishandeld, of daarmee bedreigd. 4,3% van de gevraagde transgender personen maakte een dergelijk voorval mee waarbij de dader seksuele intenties had. 1 op de 5 transgender deelnemers maakte niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag in de afgelopen 12 maanden mee. Vrijwel nergens bleken de onderzochte transgender personen echt veilig. Dat werkt ook door op de veiligheidsbeleving: 60% van de ondervraagde transgender personen voelt zich in Nederland wel eens onveilig. De groep transgender personen aan wie je meestal of altijd kan zien dat ze transgender zijn, lopen een grotere kans op fysiek geweld en voelen zich nog een stuk onveiliger in Nederland. Maar weinig mensen melden geweld. Hierdoor blijft veel onzichtbaar voor officiële instanties.

Sekseregistratie en genderneutraliteit

De laatste tijd is er meer aandacht voor problemen die worden veroorzaakt door sekseregistratie waarmee transgender personen te maken krijgen, met name als zij van sekse zijn veranderd. Een voorbeeld daarvan is een transgender persoon die zijn geslacht bij de gemeentelijke basisadministratie liet veranderen, maar daardoor in de problemen kwam met zijn rijbewijs. Dat bleek niet meer geldig te zijn (*Widlak, 2017*). De landelijke overheid heeft onderzocht of binnen het kader van bestaande wet- en regelgeving kan worden gekomen tot vermindering van het aantal malen dat sekseregistratie plaatsvindt op formulieren. Uit dit onderzoek komt naar voren dat op meer terreinen dan noodzakelijk nog sekseregistratie en gebruik van dat gegeven plaatsvindt (*Min van V&J, 2016*). Het kabinet wil ervoor zorgen dat sekseregistratie en het gebruik daarvan op documenten en pasjes verder wordt verminderd. Zo wordt op ov-chipkaarten sinds 2017 niet meer vermeld of de kaarthouder een man of een vrouw is. Ook op de stempas voor de verkiezingen, op veel studentenpasjes en uit de schoolformulieren verdwijnt de geslachtsaanduiding. Op 1 april 2019 heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een brief gestuurd aan de Tweede Kamer over onnodige sekseregistratie (*Minister van OCW, 2019*). In deze brief spreekt de minister zich uit voor het beperken van onnodige sekseregistratie en spreekt zij haar steun uit voor maatschappelijke partners, overheden en private partijen bij hun inspanningen om sekseregistratie te beperken. Deze partijen worden ondersteund langs drie sporen: (1) het opstellen van een afwegingskader; (2) het bevorderen van kennis en bewustwording; (3) het uitvoeren van onderzoek en ontwikkelen van handreikingen. In het kader van dit beleid tegen onnodige sekseregistratie hebben Atria en Transgender Netwerk Nederland een Online Toolkit voor Onnodige Sekseregistratie uitgebracht (*Atria / TNN, 2020*). In de Toolkit bevinden zich handreikingen voor gemeenten, nationale overheid en bedrijven. Centraal in deze toolkit staat de vraag: 'Wanneer is het nodig om iemands geslacht te registreren en wanneer niet?' Vaak vindt sekseregistratie plaats vanuit

gewoonte; er is dan geen goede reden om naar sekse te vragen. In de Toolkit wordt uitgelegd wanneer sekseregistratie verplicht is of nodig kan zijn, en wanneer het onnodig is.

Daarnaast is er meer aandacht voor genderneutraliteit, met name voor genderneutraal taalgebruik en genderneutrale toiletten. Zo heeft de NS in 2017 de aanhef 'dames en heren' in omroepberichten vervangen door 'beste reizigers'. Voorts zijn genderneutrale toiletten in opkomst. Dat zijn toiletten waar iedereen, ongeacht geslacht, gebruik van kan maken. Zo worden personen die zich noch als vrouw, noch als man identificeren niet uitgesloten (TNN, 2017).

Op 28 mei 2018 deed de rechtbank Limburg een baanbrekend oordeel in een rechtszaak, aangespannen door een persoon met een intersekseconditie omdat het geslacht op de geboorteakte niet overeenkwam met de genderbeleving van deze persoon. De rechter besloot toe te staan dat de geboorteakte van de persoon aangepast wordt door het geslacht 'vrouwelijk' te verbeteren in 'geslacht is niet kunnen worden vastgesteld'. Het ontbreken van de mogelijkheid om de geslachtsaanduiding op de geboorteakte aan te passen in 'het geslacht is niet kunnen worden vastgesteld', vormt volgens de rechtbank een inbreuk op het privéleven, het zelfbeschikkingsrecht en de persoonlijke autonomie van belanghebbende. Deze persoon kreeg op 19 oktober 2018 als eerste persoon in Nederland een paspoort zonder geslachtsaanduiding. Op 21 januari 2019 laat de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de Tweede Kamer weten in de uitspraak van de rechter geen aanleiding te zien voor wetwijziging en het raadzaam te achten de ontwikkelingen op dit terrein, ook internationaal, af te wachten (Staatssecretaris van BZK, 2019). Wie een X op het paspoort wil in plaats van een M of V, moet daarvoor ook in de toekomst naar de rechter.

Wat kun je doen als je als transgender persoon of intersekse persoon wordt gediscrimineerd?

Uitgescholden op straat? Afgewezen voor een baan omdat je een transgender persoon bent? Collega's op je werk die nare dingen tegen je zeggen vanwege je transgender zijn? De kans is groot dat het om een verboden onderscheid gaat. Kom in actie!

Meld het bij RADAR. We kijken samen wat we kunnen doen om je situatie te verbeteren. Bijvoorbeeld een gesprek met je werkgever. Of een klacht indienen bij het College voor de Rechten van de Mens. Misschien kan het Transgender Netwerk Nederland iets voor jou betekenen. Ook als je geen stappen wil ondernemen, is het belangrijk om je ervaring te melden. Dankzij je melding kunnen wij ongelijke behandeling in kaart brengen, voorkomen en bestrijden.

EEN KLACHT OVER DISCRIMINATIE MELDEN OF ADVIES VRAGEN?

RADAR is op verschillende manieren te bereiken:

Telefonisch: Via het landelijke telefoonnummer 0900- 2354 354 (10 ct/pm)

Website: Via de website www.radar.nl, middels de knop 'discriminatie melden'

E-mail: Stuur een e-mail naar info@radar.nl

App: Download de gratis app Discriminatiemelder. Verkrijgbaar in Play Store en iOS

Afspraak: Maak een afspraak op een van onze kantoren in: Tilburg (013-8200212), Den Bosch (073-7440118), Eindhoven (040-2491444) of Rotterdam (010-4113911)

Schriftelijk: Postbus 1812, 3000 BV Rotterdam

Zie de website www.discriminatie.nl voor de antidiscriminatievoorziening van uw gemeente.

Zie voor meer informatie:

- Het Transgender Netwerk (TNN) is een netwerk van belangenorganisaties voor transgender personen. Op de website is veel informatie te vinden over onder andere definities, wetgeving, zorg, andere organisaties, et cetera. [Website](#).
- Het Transgender Netwerk Nederland (TNN) heeft een aparte website opgezet met informatie over en voor transgender personen. [Website transgenderinfo.nl](#).
- Patiëntenorganisatie [Transvisie](#) kan benaderd worden met vragen over genderidentiteit, zowel door transgender personen als door hun omgeving. Transvisie organiseert onder andere zelfhulpgroepen, lotgenotencontact en voorlichtingen.
- De Nederlandse Organisatie voor Seksediversiteit, [Seksediversiteit.nl](#), heeft een aparte website over seksediversiteit opgezet. De website gaat over seksediversiteit in het algemeen en over intersekse in het bijzonder. [Website](#).
- Bij de politie kun je aangifte doen van discriminatie. De politie heeft een speciale webpagina over discriminatie. [Website](#). Roze in blauw is het netwerk binnen de Nederlandse politie dat de belangen van homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgender personen vertegenwoordigt. [Website](#).

Bronvermelding

Atria / TNN (2020). Toolkit onnodige seksregistratie. Amsterdam: Atria / Transgender Netwerk Nederland (TNN). [Website](#).

Keuzenkamp, S. (2012). *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. [Hele document](#).

Kuyper, L. (2017). *Transgender personen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. [Hele document](#).

Kuyper, L. (2018). *Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit in Nederland en Europa*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. [Hele document](#).

Lisdonk, J. van (2014). *Leven met intersekse/dsd: Een verkennend onderzoek naar de leefsituatie van personen met intersekse/dsd*. Den Haag: Sociaal-Cultureel Planbureau. [Hele document](#).

Minister van OCW (2019). *Onnodige seksregistratie*. Brief aan de Tweede Kamer d.d. 1 april 2019. [Hele document](#).

Minister van OCW / Minister van J&V (2019). *Actieplan Veiligheid LHBTI*. Den Haag: Ministerie van OCW / Ministerie van J&V. [Hele document](#).

Minister voor Rechtsbescherming / Minister voor Emancipatie (2020). *Kabinetsstandpunt aansprakelijkstelling Transgendercollectief*. Brief aan Tweede Kamer d.d. 30 november 2020. [Hele document](#).

vóór gelijke behandeling tegen discriminatie

maart 2021

Motmans, J. & Ditzhuyzen, J. van (2020). Kennis en opvattingen over intersekse. Een nulmeting in Nederland en Vlaanderen. Utrecht / Gent: Rutgers / UZ Gent. [Hele document](#).

NNID (2021), 'Hoeveel intersekse personen zijn er?', Website seksediversiteit.nl. [Hele document](#).

Oosterhout, E. van (2018). *Overal op je hoede: Geweld tegen transgender personen in Nederland*. Amsterdam: Transgender Netwerk Nederland. [Hele document](#).

Panteia (2019). *Onnodige seksregistratie*. Zoetermeer: Panteia. [Hele document](#).

Rechtbank Limburg (2018). *Zaaknummer C/03/232248 / FA RK 17-687*. 28 mei 2018. ECLI:NL:RBLIM:2018:4931. [Volledig oordeel](#).

Staatssecretaris van BZK (2019). *Beantwoording Kamervraag over het bericht 'Geen M of V, maar X: voor het eerst paspoort veranderd in genderneutraal'*, 21 januari 2019. [Hele document](#).

TNN (2017). *De toilet kit: Genderneutrale toiletten*. Amsterdam: Transgender Netwerk Nederland (TNN). [Hele document](#).

TNN (2020). *Meldingen transgender discriminatie 2019*. Amsterdam: Transgender Netwerk Nederland (TNN). [Hele document](#).

Tweede Kamer (2017). *Wet verduidelijking rechtspositie transgender personen en intersekse personen: Tekst en Memorie van toelichting*. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal. [Tekst wetsvoorstel](#). [Memorie van Toelichting](#).

Universiteit voor Humanistiek / (TNN (2017). *Transgender en Werk*. Utrecht / Amsterdam : Universiteit voor Humanistiek / Transgender Netwerk Nederland (TNN). [Hele document](#).

Vennix, P. (2010). *Transgenders op het werk: Een onderzoek naar de arbeidssituatie van transgenders in Nederland en Vlaanderen*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep. [Hele document](#).

www.yogyakartaprinciples.org (2007). *Yogyakarta Principles. Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity*. [Engelstalige officiële versie](#). [Nederlandstalige versie](#).

Widlak, A. (2017). *Analyse casus seksregistratie*. Amsterdam: De Kafkabrigade. [Hele document](#).

RADAR, maart 2021 (eerdere versies: november 2014; november 2016, november/december 2017, december 2018, november 2019)